

האקדמיה ללשון העברית

אוסף ציפורה ואהרן בר־אדון

לתולדות תחיית הלשון העברית בדיבור־פה

ריאיון עם מר יהושע ברטונוב

מראיין: פרופ' אהרן בר־אדון

סימול: 401-29-1 / 401-30-1

אנחנו נמצאים עכשיו בביתו של מר יהושע ברטונוב. אשתמש במילה המקובלת,	א' בר־אדון :	1
זֶקֶן השחקנים אף כי איננו זֶקֶן, אבל, אתה יודע, המילה "זֶקֶן", איננה דווקא		2
מראה על זקנה, אלא, על, אה, דרגה מסוימת ביחס לאחרים. אתה כיום, אני		3
חושב שמותר לספר, כל הישוב יודע שאתה עוד מעט בן תשעים.		4
	י' ברטונוב :	5
ואתה היית קשור בתיאטרון העברי, לא רק מראשיתו, אלא מתקופת ההיריון	א' בר־אדון :	6
של התיאטרון העברי. לא רק בזמן שנולד, אלא בזמן שהרו אותו, נכון?		7
	י' ברטונוב :	8
א', איך הגעתם לרעיון בדבר תיאטרון עברי? ב', איך הייתה ההגשמה של הרעיון	א' בר־אדון :	9
הזה? להקים תיאטרון שהוא עברי, הוא מתנהל בעברית, ולא רק מין תיאטרון		10
שהיה מין פורים שפיל, וכדומה, שבו דיברו קצת עברית.		11
איך נוצר תיאטרון עברי, לא בי היוזמה, אלא לנחום דוד צמח, שהוא הזמין	י' ברטונוב :	12
אותי בתור במאי הראשון, הבימָה הראשונה היא התחילה בביאלוסטוק.		13
	א' בר־אדון :	14
מתי זה היה?		
באלף תשע מאות שלוש־עשרה. שאנחנו נסענו להצגה הראשונה, "הנודד	י' ברטונוב :	15
הנצחי", ליוסי פרימוב. שם אנחנו שיחקנו בפעם הראשונה. צריך לומר שצמח		16
עוד קודם התחיל, לפני זה. הוא שיחק עם חובבים ל"שמע ישראל", של דייבוב.		17
אני, אז, הייתי שחקן רוסי, על הבמה הרוסית, ובלהקתו של השחקן הידוע,		18
פאבל ניקולאיביץ ארליינייב. נסענו בטורֶנָה ["סיבוב הופעות"] שלו, אנחנו		19
הגענו לביאליסטוק. אני תמיד איפה שאני הייתי בא, הייתי מתעניין בקולטורה		20
העברית. רציתי לדעת את הלשון העברית. שמה הייתה לי הפסקה ואני		21
השתמשתי בזה. התחלתי לשאול, להיוודע, אולי יש מישהו שילמד אותי את		22
השפה. כשאני שיחקתי עם מר לָניב, זה היה ה', הצגה, "החטא ועונשו". של		23
דוסטוייבסקי. שיחקתי את החוקר, דין, ברוסית, ואז בעת ההצגה בא צמח		24
לראות אותי. הוא הסתכל בהצגה ואחר כך הוא בא אליי, מאחורי הקלעים,		25
לעשות איתי הכרה. כאן אני הכרתי אותו, הוא הכיר אותי. אם אינני טועה, הוא		26
תכף ומייד התחיל לדבר על התיאטרון העברי. אני התחלתי בזה ש', נודע לי		27
שהוא מורה עברי. שמחתי מאוד ואמרתי לו: "כסף אין לי, אבל אנחנו נעשה		28
תמורה; אני אלמד אותך אומנות התיאטרון ואתה תלמד אותי עברית". על		29

התיאטרון אנחנו באמת התחלנו לדבר. ביחס לעברית, זה כבר נדחה, דבר יותר	30
מאוחר. כשאני נעשיתי הבמאי הראשון של הבמה הראשונה, אז, בעת העבודה,	31
התחלתי ל-, לדבר, אם אפשר זה לקרוא דיבור, לפטפט עברית.	32
א' בר־אדון : באלף תשע מאות ושלוש־עשרה, עדיין היו אנשים מעטים מאוד, שדיברו עברית.	33
אפילו בארץ ישראל.	34
י' ברטונוב : נכון.	35
א' בר־אדון : בחוץ לארץ, על אחת כמה וכמה. איך זה העזתם לחשוב שאתם יכולים לעלות	36
על הבימה, ולדבר עברית, ושיימצא קהל ש-, א', יבוא לשמוע; ב', יבין אתכם?	37
י' ברטונוב : כן. אני רק יכול לומר לזה, שלמשל בעת הסיבוב שלנו, שכל העניין באמת הרבה	38
אנשים, החזיקו בתור משוגע. את צמח חשבו קצת בתור מנחם מנדל של שלום	39
עליכם. אבל אני צריך כאן לומר כך; בעת הסיבוב, כשאנחנו היינו בקובנה. שם	40
אנחנו דיברנו כבר עברית כמובן כשאנחנו התחלנו, לנסוע, להפיץ את השפה, אז	41
הם דיברו הרבה יותר טוב מאיתנו.	42
א' בר־אדון : אנשי קובנה?	43
י' ברטונוב : אנשי קובנה. כלומר, תלמידי בית הספר בייחוד. קצת בוויילנה, בוויילנה פחות.	44
ש' ברטונוב : האם בווינה, כשהופעתם, היו בקהל גם שומעי עברית?	45
י' ברטונוב : כן. מעט מאוד.	46
א' בר־אדון : בווינה, מעט. אבל בוויילנה יותר, ובקובנה, אני מבין, בקובנה היו יותר מכולם.	47
י' ברטונוב : הרבה יותר, הרבה יותר.	48
א' בר־אדון : האם הייתה לכם הרגשה ש-, בכל המקומות, הייתם מובנים? היה נוצר קשר,	49
שהיה קהל, חלק גדול מהקהל שהבין את הלשון?	50
י' ברטונוב : זה, אי אפשר לומר. אנחנו הלוא, בסיבוב שלנו, היינו בגרמניה, למשל. אני זוכר	51
איזה רגש לא נעים היה כשאנחנו מדברים ויודעים שאף אחד לא מבין מה ואיך.	52
א' בר־אדון : באילו שנים היה זה, שלמה?	53
ש' ברטונוב : זה היה באלף תשע מאות שלוש־עשרה.	54
א' בר־אדון : עד?	55
ש' ברטונוב : עד ארבע־עשרה או חמש־עשרה, נכון?	56
י' ברטונוב : כן, כן. בערך.	57
ש' ברטונוב : התופעה האופיינית בקהל, במוסקבה הייתה שבמשך כל ההצגה, כל הצגה	58
שנערכה, היה האולם מלא, אה, לחישות. בתחילה השחקנים התרגזו מאוד על	59
כך. לאחר מכן הסתבר שיודעי העברית המעטים תרגמו ל-, לרוב הקהל שלא	60
הבין. כשהגיעו לארץ בשנת עשרים ושמונה, הייתה תדהמה על הבמה, מצד	61
שחקני הבימה, שהקהל יושב בשקט גמור, כי פתאום הבינו, אותם, כל היושבים	62
באולם.	63
א' בר־אדון : אנחנו דיברנו עכשיו על אלף תשע מאות שלוש־עשרה, ארבע־עשרה, זאת, בעצם,	64
עוד לא הייתה הבימה.	65
ש' ברטונוב : הצגת הבכורה הייתה בשמונה באוקטובר, אלף תשע מאות ושמונה־עשרה.	66

	י' ברטונוב :	זהו.	67
	א' בר־אדון :	אהה.	68
ש' ברטונוב :	כן. וזו היא הבימה, זה הוא הגלגול הראשון של הבימה, הבימה		69
		הביאליסטוקית.	70
א' בר־אדון :	מאלה שאנחנו מכירים, מי היה, אה, עם אבא? מי היה איתך, אדון ברטונוב?		71
		[מדברים ביחד]	72
ש' ברטונוב :	בביאליסטוק, רק צמח.		73
א' בר־אדון :	רק, רק צמח. אהה. ואחר כך נהגה הרעיון, אה.		74
ש' ברטונוב :	בדיוק, כן.		75
ש' ברטונוב :	צמח כבר הכיר, אז, את גנסיין, ולאחר מכן הוא נפגש איתו, ואז הם ייסדו יחד		76
	את, הבימה המוסקבאית. זו היא התוכנייה של, אה, "הנודד הנצחי".		77
א' בר־אדון :	הינה התוכנייה של "הנודד הנצחי", וינה, ערב פתיחת הקונגרס, תיאטרון		78
	<"נאיייוינר ביִנה" >, כן?		79
ש' ברטונוב :	נכון.		80
י' ברטונוב :	[תרגום מגרמנית : תיאטרון "במת וינה החדשה" הווינאית החדשה, וזגסה 33]		81
	ביום ב', א' ספטמבר, בפעם הראשונה בווינה, תוצג על ידי הלהקה הדרמטית		82
	העברית, הבימה, בהשתתפות משחקים ארצי־ישראליים, בהנהלתו של נחום		83
	דוד [נשמע : נוחים דוֹיִד] צמח, הדרמה המפורסמת "הנודד הנצחי".		84
א' בר־אדון :	עכשיו, באיזו הברה, דיברתם? בהברה האשכנזית, אני מניח.		85
י' ברטונוב :	הברה אשכנזית.		86
א' בר־אדון :	אז דיברתם בהברה אשכנזית.		87
י' ברטונוב :	אשכנזית, כן.		88
א' בר־אדון :	כשהגיתם את הרעיון של הבימה ה', הבימה, ממש, באיזו הברה התחלתם?		89
י' ברטונוב :	בבת אחת בספרדית.		90
א' בר־אדון :	כן?		91
י' ברטונוב :	כן.		92
א' בר־אדון :	מה גרם לכם לעבור להברה הספרדית? שהרי, כולכם הייתם מורגלים בהברה		93
	האשכנזית.		94
י' ברטונוב :	כן, כן. אני חושב, הארץ. אני חושב, הארץ.		95
ש' ברטונוב :	[לא ברור] גם בביאליסטוק כבר התחלתם לדבר ספרדית?		96
י' ברטונוב :	אני חושב שכן. אינני זוכר.		97
א' בר־אדון :	רגע, ה', ההצגה הזאת, לקונגרס.		98
ש' ברטונוב :	"הנודד הנצחי".		99
י' ברטונוב :	"הנודד הנצחי".		100
ש' ברטונוב :	הייתה באשכנזית.		101
י' ברטונוב :	הייתה באשכנזית, אני חושב.		102
ש' ברטונוב :	אני אומר לך, אני חושב שניתן להסביר זאת, בהבימה המוסקבאית היה גנסיין.		103

	א' בר־אדון :	104
שהיה מורה בגימנסיה, הרצלייה. הוא הרי, הוא היה בארץ, לאחר מכן חזר	ש' ברטנוב :	105
למוסקבה.		106
	י' ברטנוב :	107
מי זה?	ש' ברטנוב :	108
גנסיך.	י' ברטנוב :	109
אה, כן.	ש' ברטנוב :	110
והוא, בוודאי, הנהיג את ההברה הספרדית, כי נתקבל על הדעת שצמח הנהיג		111
את ההברה האשכנזית, דווקא. שבהבימה המוסקבאית, דיברו מהתחלה		112
בספרדית, בזה אין ספק. השאלה, מה היה הדיבור בהבימה זו. אני חושב		113
באשכנזית.	א' בר־אדון :	114
האם מישהו מהמנהיגים, הביע לפניך, אה, רשמים, חוויות, רעיונות, בקשר		115
להתחלה זו של תיאטרון עברי? תקוות מסוימות, הצעות.	י' ברטנוב :	116
כן, ביאליק, כמובן, זה, הוא אומר, "אלה הם החלוצים שלנו".	א' בר־אדון :	117
הוא אמר את זה בעברית או ברוסית?	י' ברטנוב :	118
הוא אמר בעברית, אבל, מילה אחרת, כמדומני.	א' בר־אדון :	119
ואתה, באותו זמן, כבר היית שחקן ותיק, בן ארבעים וחמש.	י' ברטנוב :	120
כן.	ש' ברטנוב :	121
העניין הוא בזה שהניסיון הזה, עם כל ההצלחה המוסרית, נכשל מבחינה		122
חומרית. חובבי שפת עבר בכל עיר וְעיר, קיבלו על עצמם לארגן את ההצגות,		123
ולא מילאו את המוטל עליהם. הלהקה הוכרחה להתפזר, ואז אבא חזר לבמה		124
הרוסית והאידישית, עד אשר הגיע למוסקבה.	א' בר־אדון :	125
עכשיו, האם ידעת עברית כלשהי, לפני כן? בילדותך, למדת עברית?	י' ברטנוב :	126
כן, בחדר. ותלמוד תַיִיךָה [תלמוד תורה]. בילדותי, התחלתי הרבה פעמים		127
לתלמוד עברית, אבל כל פעם הפסקות, ר, כך הלאה.	א' בר־אדון :	128
עכשיו, כשהתחלתם את הבימה המוסקבאית, אני מבין שהתחלתם לאחר		129
המהפכה. זה נכון, שלמה?	ש' ברטנוב :	130
זה בתוך המהפכה בעצם.	א' בר־אדון :	131
זה היה בתוך המהפכה.	ש' ברטנוב :	132
כן. הרי המהפכה הייתה רק באלף תשע מאות ושבע־עשרה.	א' בר־אדון :	133
כן, והם התחילו בשמונה־עשרה.	א' בר־אדון :	134
הייתי רוצה להבין את חלקה של הבימה בתוך מסכת התחייה העברית.		135
תיאטרון הוא, אולי, אחד האמצעים הבולטים ביותר לבדיקת הדופק של לשון,		136
כן? אתה יכול לבדוק את הדופק של לשון.	י' ברטנוב :	137
כן.	ש' ברטנוב :	138
ובכן, העניין הוא בזה שהבימה המוסקבאית הייתה במידה רבה, כפי שאמר		139
כבר אבא, מפעל שגעוני. כי זה באמת היה רעיון בלתי מתקבל על כל היגיון		140
אנושי, להקים במוסקבה המהפכנית, כשהעולם הולך ונגאל, לעסוק פתאום		

בעניינים אלה של, תחייה לאומית, ועוד של איזו שפה, אה, שנקראה ברוסית	141
<דְרָבְנָה יִבְרִיִּסְקִי>, כלומר, עברית עתיקה, שאין לה שום, כן, כך זה נקרא	142
ברוסית, שאין לה שום, אה, תקווה לקום לתחייה. נראה לי שאת צמח אפשר	143
להשוות במקרה זה לאליעזר בן־יהודה. גם הוא הרי נהג בדרכים שנראו לכל־	144
אה, מי שחי סביבו, כדרכים של, אה, מטורף. וצמח דווקא התעקש, וראה	145
חשיבות מיוחדת לכך, להציג דווקא בעברית. וכאן, נקודה חשובה נוספת,	146
מחזות שיהיה בהם כדי לבטא את הרוח הלאומית העברית. הבימה	147
המוסקבאית ראתה את עצמה כממלאת ייעוד לאומי ממדרגה ראשונה. משום	148
כך, גם המחזות שבחרה הלהקה, היו מחזות בעלי, אה, פאתוס לאומי או בעלי	149
תוכן, אה, פולקלורי בעל ערך. המחזה, בעל השם של הבימה, "הדיבוק", למשל,	150
שורשיו בפולקלור היהודי. לאחר מכן, "היהודי הנצחי", רעיון הגאולה,	151
"הגולם", שעוסק בבעיות ה־ תגובה על רדיפות שונאיהם של ישראל. כל אלה	152
הם מחזות הממלאים, לפי השקפתם, שמילאו, לפי השקפתם של ראשוני	153
הבימה, ייעוד לאומי ברור. כשהגיעו לארץ, נשתנתה כל השקפת העולם של	154
הבימה ושל, אה, הגישה לרפרטואר שצריך להציג. מפני ש־, כשהבימה התיישבה	155
בארץ, היא ראתה עצמה כבר לא כתיאטרון הממלא ייעוד לאומי בלבד, אלא	156
כתיאטרון הפותח אשנב ליישוב בארץ לתרבות העולם. ומשום כך, גם הורחב	157
הרפרטואר, ולא הסתפק רק ברפרטואר מקורי, אלא גם התחילו להעלות	158
מחזות מתורגמים מלועזית. אם כן לסיכום, מה שמאפיין את הבימה	159
המוסקבאית זו היא, איזו אווירה, הייתי קורא לזה אולי חיים באוויר פסגות.	160
הם חיים במרומי האידיאל הלאומי. כל אחד מהם ראה עצמו ככוהן המכהן	161
במקדש. היה גם שיר שצמח, לימד אותו, את אנשי הבימה, הוא שימש כהמנון.	162
איני זוכר בדיוק את מילותיו, זה משהו, "הבא נתקדש וניטהר לעבודתה של	163
הבימה".	164
א' בר־אדון : אם כן, אתם שיחקתם ברוסיה במשך כמה שנים?	165
ש' ברטנוב : עד אלף תשע מאות עשרים וחמש.	166
א' בר־אדון : כל ההצגות שלכם היו בעברית, אתם לא שיחקתם אף דבר בשפה אחרת, נכון?	167
ש' ברטנוב : לא, לא. רק בעברית שיחקו בהבימה, נכון?	168
י' ברטנוב : כן!!	169
י' ברטנוב : רק למשל, אם אני קורא ברדיו, אז אני קורא גם עברית, גם יידיש וגם רוסית.	170
א' בר־אדון : כן, אבל בהבימה־.	171
ש' ברטנוב : לא, רק עברית.	172
י' ברטנוב : בהבימה רק עברית.	173
א' בר־אדון : בעצם, אתם באתם באותה תקופה שהיו הגדודים, גדוד מגיני השפה. כן, עם ה־	174
רק עברית.	175
ש' ברטנוב : נכון, כן.	176
י' ברטנוב : אם אנחנו מדברים על הבימה אז צריך לקחת בחשבון, בינינו לבין עצמנו, רק	177

את הבימה הוותיקה. כעת זה לא הבימה, ולא הפרינציפים של הבימה, והשפה,	178
לא אותה השפה. השגחה, לא אותה השגחה על השפה. רק השם נשאר. אינני	179
יודע אם יש רשות לשם להישאר כך.	180
א' בר־אדון : זה מנהגו של, אה, עולם.	181
ש' ברטנוב : לפני שנה, בסיומו של יום התיאטרון הבין־לאומי, ביקשו את אבא, לומר כמה	182
מילות סיום באחת־עשרה בלילה, לאחר יום שלם של שידורים, והוא עמד באמת	183
על נקודה זו; ה', אה, גורם החשוב ביותר, לדעתו, בתיאטרון, הוא הקול	184
והדיבור. ומשום כך, אמר אבא, שאחת התופעות הכואבות לו ביותר, היא	185
הדיבור הלקוי של השחקנים שהם דווקא גדלו בארץ. לגבי השחקנים	186
הוותיקים, הרי הם יכולים לטעון, אה, "לא למדנו בילדותינו, זו תורה שקנינו	187
בזקנותנו, וקשה לבוא אלינו בטענות, אין זכות לבוא אלינו בטענות", אם כי יש	188
זכות, אבל, אפשר להסביר את התופעה. לגבי אותם שחקנים שגדלו בארץ	189
וקיבלו חינוכם כאן, אין שום הצדקה ללשונם הקלוקלת, ולצערנו הרב, רבים	190
הם השחקנים הצעירים, שדיבורם לקוי ביותר ופוגם.	191
א' בר־אדון : מה היו אמות המידה שלכם? הקריטריונים שלכם לגבי בחירת שחקנים. כשבא	192
שחקן ואמר, "אני רוצה", או "אני רוצה להצטרף להבימה", כיצד בחרתם	193
וכיצד ביררתם את האנשים?	194
י' ברטנוב : בחינות. היו בוחנים.	195
א' בר־אדון : מה בדבר הצד הלשוני? זה כמובן מה שמעניין אותי.	196
ש' ברטנוב : אם כן, אתה כאן קלעת לנקודה מעניינת מאוד, אותך. הכריעה, בעצם, ידיעת	197
העברית. אני אומר שבשעה שהיו בוחרים שחקנים, בהבימה המוסקבאית,	198
הכריעה ידיעת העברית.	199
י' ברטנוב : אני יכול לומר מה אני הייתי משיב לצעיר שרוצה להיות בהבימה, להיכנס	200
להבימה. התחלתי, ממשל, ואמרתי: "טולסטוי אמר שלשאת אישה יכול רק זה	201
שאינו יכול בלי אישה". אם זה אצלך רק רצון חלש, קפריזה או שאתה לא	202
חשבת על זה, לא צריך. אתה צריך, אם אתה אינך יכול לחיות בלי בָּמָה. ודווקא	203
הבימה זה דבר אחר, זה שאלה שנייה. אבל הבמה זה שטח כזה, נו, מה אם	204
אנחנו נגיד שמו, כמו שיכור אינו יכול לחיות בלי, בלי וודקה, ככה זה, זהו	205
<קאק אַטוּ סְטְרַאָסְט> [ברוסית: כאילו תשוקה].	206
ש' ברטנוב : תאוה, תשוקה.	207
י' ברטנוב : תשוקה. רק אם יש תשוקה, שאתה אינך יכול לנצח אותה. זה הוא הפרינציפ.	208
אחר כך כשאני ראיתי שזה באמת כך, אי אפשר ל', בבחינה אחת לומר, "כן,	209
אתה שחקן". אני הייתי מסביר זה: "אתה תהיה אצלנו כחצי שנה", כמה	210
חודשים", אז יהיה, תהיה בחינה. בבת אחת אי אפשר. כדי להיות שחקן טוב,	211
צריך להיות אדם חשוב, וכל מיני מעלות מלבד הבמה, מחוץ לבמה, זהו.	212
א' בר־אדון : מה בדבר העברית? מה בדבר האספקט העברי, לגבי אנשים [לא ברור]	213
י' ברטנוב : העברי, אני אמרתי כך – מה הוא ההבדל בין תיאטרון עברי ובין תיאטרון	214

יהודי? אז אני אמרתי, בתיאטרון עברי לכל הפחות צריך לעבור תנ"ך. אומר זה	215
העברית הגרועה שלך יותר יקרה מהרוסית הטובה.	216
ש' ברטנוב: ובתוך, אה, גבולות הבימה, בין כותלי הבימה, הוא באמת הקפיד מאוד על כך	217
שידברו השחקנים, בינם לבין עצמם, עברית.	218
א' בראדון: אה, צמח.	219
ש' ברטנוב: צמח.	220
א' בראדון: כשבאתם לארץ, מה נשתנה, בזמן שבאתם לארץ? מבחינת ההווי והחווייה	221
הראשונית.	222
י' ברטנוב: היו מאוד זהירים בעצם בחירת הרפרטואר. כמובן, הרפרטואר המתאים	223
להבימה, כולם כמעט חשבו שבכלל, רפרטואר בהבימה צריך להיות ספציפי	224
בשביל הבימה. אחדים אפילו אמרו, אלה קיצוניים, שצריך לשחק רק תנ"ך.	225
ש' ברטנוב: בארץ עוד שיחקו רפרטואר יהודי, הוויי גלותי. לאחר מכן, שהו הרי, הבימה	226
שהתה בארץ בשנת עשרים ושבע, עשרים ושמונה, ואז, אה, בא במאי רוסי לתל	227
אביב, זיקי, והוא ביים שתי הצגות: "כתר דוד" ו"האוצר". כפי שאתה רואה,	228
גם, אלה הם מחזות על נושאים יהודיים. "כתר דוד" אומנם על פי קלדרון אבל	229
בעיבוד יצחק למדן. לאחר מכן נסעו לברלין, ובברלין העלו את "אוריאל	230
אקוסטה" וגם מחזה מן הרפרטואר העולמי, את "הלילה השנים־עשר". זה כבר	231
היה חידוש ברפרטואר של הבימה. רק לאחר מכן כשחזרו לארץ, כשהתיישבו	232
כבר בארץ, הרי, אה, היו מעלים דרך קבע גם מחזות מתורגמים. כן, וכשאתם	233
באתם בפעם הראשונה	234
י' ברטנוב: כן.	235
ש' ברטנוב: באלף תשע מאות עשרים ושבע, אז	236
א' בראדון: הם באו באלף תשע מאות עשרים	237
ש' ברטנוב: בפעם הראשונה.	238
א' בראדון: לא בעשרים וחמש?	239
ש' ברטנוב: לא, לא עשרים וחמש, עשרים ושבע.	240
א' בראדון: אה, בעשרים ושבע הם באו.	241
ש' ברטנוב: עשרים ושבע, בפעם הראשונה.	242
א' בראדון: אם כן, ודאי, אה, אתה אומר הפעם הראשונה.	243
ש' ברטנוב: כן.	244
א' בראדון: האם הם חזרו שוב?	245
ש' ברטנוב: חזרו לאירופה. חזרו לסיבוב לאירופה. עוד לא היה ביטחון שאומנם יתיישבו	246
בארץ. היו חילוקי דעות בקרב אנשי התיאטרון. הם ראו עצמם כשליחים לכל	247
תפוצות ישראל. רק בברלין, למזלם הרב של השחקנים, למזלו של התיאטרון,	248
החליטו בכל זאת לקבוע תחנת ק', מקום קבע בארץ ישראל.	249
א' בראדון: והם חזרו ב'.	250
ש' ברטנוב: והם חזרו בשלושים ואחת.	251

[מדברים ביחד]	252
א' בר־אדון : זאת אומרת, ארבע שנים הם, אה'.	253
ש' ברטנוב : בעשרים ושבע, עשרים ושמונה היו בארץ. בעשרים ותשע חזרו לאירופה, שוב,	254
לסיבוב, ובשלושים ואחת חזרו להתיישבות של קבע.	255